

УДК 349.3

Лариса Єрофеєнко,*канд. юрид. наук, доцент,
доцент кафедри міжнародної економіки
Харківського національного автомобільно-дорожнього університету*

ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ВІДМІННОСТЕЙ У ПЕНСІЙНОМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННІ В КРАЇНАХ ЄС ТА УКРАЇНІ

Стаття присвячена правовому аналізу пенсійного забезпечення як складника пенсійної системи в Україні. Проаналізовано відмінності в діяльності Європейського Соціального Фонду та Пенсійного Фонду України, запропоновано впровадження та вдосконалення соціальних гарантій як показника добробуту населення.

Ключові слова: пенсійне забезпечення, кошти, міжнародні стандарти, Європейський Союз, Пенсійний фонд, соціальні гарантії.

Постановка проблеми. У період становлення тісних інтеграційних зв'язків з ЄС, а також відповідно до розвитку суспільства в цілому питання соціального страхування, соціального захисту набуває дедалі ширшого розгляду. Це пояснюється безпосередньо швидким розвитком суспільних відносин та модернізацією суспільства як такого. Найкраще розглянути питання публічних фондів коштів та їхню діяльність стосовно соціуму вдається саме у порівнянні вітчизняного та європейського пенсійного забезпечення.

Актуальність даної статті безпосередньо пов'язана з оновленням та покращенням ситуації в Україні стосовно пенсійного забезпечення громадян, а також з інтеграційними процесами, що супроводжуються певними стандартизаційними процесами, оскільки міжнародні відносини створюють загальні принципи та міжнародні стандарти з окремих питань, що стосуються, зокрема, соціального забезпечення.

Питання щодо модернізації Пенсійного фонду України та вирішення основних проблем, пов'язаних із соціальним забезпеченням, поставали перед багатьма науковцями, такими вченими, як Б. Зайчук, Н. Ковальова, О. Корніюк. Неможливо також не згадати внесок у цю сферу закордонних учених С. Клейн, В. Логінова.

Щоб детально розглянути проблематику питання, слід розпочати з основних базових витоків Пенсійного фонду як такого, тому доцільно почати з огляду публічних фондів коштів.

Публічні фонди коштів, які охоплюються предметом фінансового права та належать до підсистеми публічних державних фінансів, мають специфічний характер, відповідно мають назву «спеціальні фонди коштів». Такі фонди досить тісно пов'язані зі стабільністю національної валюти, а окрім того, відображають нормальне функціонування суспільства, а отже, і окремого громадянина країни.

Суспільні відносини, які виникають із приводу утворення, розподілу (перерозподілу)

та використання спеціальних фондів грошових коштів та грошових резервів центрального (національного) банку країни, пов'язані із задоволенням інтересів усіх членів суспільства та регулюються шляхом встановлення владних приписів держави. Тобто спостерігається зв'язок публічних відносин із безпосередніми суб'єктами (громадянами). Ці відносини простежуються серед усіх членів суспільства, що регулюються владними приписами державних суб'єктів [1].

Вищевикладене дає можливість виділити поняття специфічного елемента публічних фондів коштів як позабюджетних.

Державні позабюджетні фонди коштів – специфічні фонди публічних коштів, що мають на меті забезпечення добробуту суспільства, спрямовуючи свою діяльність на соціальну сферу. До них відносять фонди обов'язкового соціального страхування, які у більшості країн світу не входять до складу державного бюджету, але кошти цих фондів відповідно до законодавства можуть бути державною власністю; фонд гарантування фізичних вкладів. [2]

В Україні одним із державних позабюджетних фондів коштів є Пенсійний фонд України, який охоплює саме сферу соціального страхування.

Щоб зрозуміти внутрішнє наповнення цього специфічного публічного позабюджетного фонду, слід розглянути його функції, повноваження, нормативне регулювання.

В Україні Пенсійний фонд є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Віце-прем'єр-міністра України – Міністра соціальної політики України.

Основними завданнями Пенсійного фонду України є:

- реалізація державної політики з питань пенсійного забезпечення та збору, ведення обліку надходжень від сплати єдиного внеску;
- внесення пропозицій Міністру щодо формування державної політики з питань пенсійно-

го забезпечення та збору, ведення обліку надходжень від сплати єдиного внеску;

– керівництво та управління солідарною системою загальнообов'язкового державного пенсійного страхування;

– призначення (перерахунок) пенсій, щомісячного довічного грошового утримання суддям у відставці та підготовка документів для їх виплати;

– забезпечення своєчасного і в повному обсязі фінансування та виплати пенсій, допомоги на поховання, інших виплат, які згідно із законодавством здійснюються за рахунок коштів Пенсійного фонду України та інших джерел, визначених законодавством;

– ефективне та цільове використання коштів, удосконалення методів фінансового планування, звітності та системи контролю за витрачанням коштів;

– забезпечення збору, ведення обліку надходжень від сплати єдиного внеску, інших коштів відповідно до законодавства та здійснення контролю за їх сплатою;

– виконання інших завдань, визначених законами України та покладених на Пенсійний фонд України Президентом України.

Пенсійний фонд України відповідно до покладених на нього завдань:

1) вивчає та аналізує ситуацію у сфері пенсійного забезпечення, забезпечує проведення щорічних актуарних розрахунків фінансового стану системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування;

2) розробляє проект бюджету Пенсійного фонду України, складає звіт про його виконання та подає їх у встановленому порядку Міністру для внесення на розгляд Кабінету Міністрів України, здійснює ефективний розподіл фінансових ресурсів для пенсійного забезпечення;

3) організовує роботу з формування, автоматизованого оброблення інформації в системі Пенсійного фонду України та веде Державний реєстр загальнообов'язкового державного соціального страхування;

4) здійснює заходи щодо забезпечення доступу до даних Державного реєстру загальнообов'язкового державного соціального страхування;

5) організовує, координує та контролює роботу головних управлінь Пенсійного фонду України в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі, управлінь у районах, містах і районах у містах (далі – територіальні органи) щодо:

– забезпечення додержання підприємствами, установами, організаціями та громадянами актів законодавства про пенсійне забезпечення і законодавства про збір та ведення обліку єдиного внеску;

– повного і своєчасного обліку платників єдиного внеску;

– забезпечення збору та ведення обліку надходжень від сплати єдиного внеску, інших коштів відповідно до законодавства;

– здійснення контролю за додержанням законодавства про збір та ведення обліку єди-

ного внеску, про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, правильністю нарахування, обчислення, повнотою і своєчасністю сплати єдиного внеску, страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування (далі – страхові внески) та інших платежів, призначенням (перерахунком) і виплатою пенсій, щомісячного довічного грошового утримання суддям у відставці та іншими виплатами, які згідно із законодавством здійснюються за рахунок коштів Пенсійного фонду України, інших джерел, визначених законодавством;

– стягнення у передбаченому законодавством порядку своєчасно не нарахованих та/або не сплачених сум єдиного внеску, страхових внесків та інших платежів;

– застосування фінансових санкцій, передбачених законом;

– призначення (перерахунку) і виплати пенсій та щомісячного довічного грошового утримання суддям у відставці;

– забезпечення своєчасного і в повному обсязі фінансування та виплати пенсій, допомоги на поховання та інших виплат, які згідно із законодавством здійснюються за рахунок коштів Пенсійного фонду України та інших джерел, визначених законодавством;

– обліку коштів Пенсійного фонду України, ведення статистичної та бухгалтерської звітності;

– надання страхувальникам та застрахованим особам інформації, визначеної законодавством;

6) забезпечує проведення конкурсного відбору банків, які здійснюють виплату та доставку пенсій;

7) вживає відповідно до законодавства та міжнародних договорів України заходів до переказування пенсій громадянам, які виїхали на постійне місце проживання за кордон, та виплати пенсій пенсіонерам іноземних держав, які постійно проживають в Україні;

8) здійснює у межах своїх повноважень контроль за цільовим використанням коштів Пенсійного фонду України, інших коштів, призначених для виплати пенсій та щомісячного довічного грошового утримання суддям у відставці;

9) аналізує та разом із фондами загальнообов'язкового державного соціального страхування прогнозує надходження коштів від сплати єдиного внеску;

10) подає в установленому законодавством порядку Міністерству пропозиції щодо зміни розміру єдиного внеску та щодо розподілу коштів від його сплати, що спрямовуються на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування;

11) дає роз'яснення з питань застосування законодавства про збір та ведення обліку єдиного внеску та разом із Міністерством – з питань призначення, перерахунку та виплати пенсій;

12) встановлює і підтримує міжнародні зв'язки з міжнародними організаціями, за погодженням із Міністром укладає угоди з відповідними органами іноземних держав про співробітництво у сфері пенсійного забезпечення

та з інших питань, що належать до компетенції Пенсійного фонду України;

13) організовує професійну підготовку та підвищення кваліфікації працівників Пенсійного фонду України, узагальнює та поширює прогресивні форми і методи роботи;

14) вносить пропозиції Міністерству та іншим центральним органам виконавчої влади щодо розроблення прогностичних показників економічного і соціального розвитку України та проекту Державного бюджету України;

15) проводить у межах своїх повноважень інформаційно-роз'яснювальну роботу серед населення;

16) готує звітність, передбачену законодавством;

17) здійснює інші повноваження, визначені законами України та покладені на Пенсійний фонд України Президентом України [1].

На державному рівні основними напрямками використання фонду є: розвиток центрів підготовки, навчання та профорієнтації вивільнюваних працівників; проведення наукових досліджень з проблем рівноваги ринку праці та зайнятості населення; надання допомоги державним та місцевим центрам зайнятості.

На місцевому рівні кошти Фонду використовуються для: професійної орієнтації населення, професійного навчання вивільнюваних працівників і безробітних, сприяння їх працевлаштуванню; виплати допомоги по безробіттю, матеріальної допомоги по безробіттю; надання безпроцентної позики безробітним для заняття підприємницькою діяльністю; виплати допомоги на поховання у разі смерті безробітного або особи, яка перебувала на його утриманні; виплати дотації роботодавцю на створення додаткових робочих місць для працевлаштування безробітних; організації додаткових робочих місць у галузях народного господарства; інших витрат, пов'язаних із соціальним захистом прав громадян держави на працю [2].

Фонд є некомерційною самоврядною організацією. Кошти фонду не включаються до складу Державного бюджету України і не можуть бути використані на будь-які інші цілі. Держава є гарантом забезпечення застрахованих осіб та надання їм відповідних соціальних послуг [4].

Завдання, що покладене на Пенсійний фонд, безпосередньо пов'язане із соціальним критерієм, а саме із соціальним забезпеченням. Як певна гарантія, а також публічний імперативний прояв є саме його нормативне закріплення. Звіт про виконання бюджету Пенсійного фонду України в розрізі статей витрат протягом двох тижнів після його затвердження правлінням фонду підлягає обов'язковій публікації в офіційних друкованих виданнях Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України. Інформація про час і місце публічного подання звіту оприлюднюється разом зі звітом про виконання бюджету Пенсійного фонду.

Європейський Союз як наднаціональний орган складається з багатьох інституцій. Однією із таких є Європейський Соціальний Фонд. Його діяльність як одного із центральних орга-

нів ЄС, що стосується соціального забезпечення, націлена саме на кваліфікаційний складник, а саме підвищення навичок «трудова ресурсів» для ефективного запобігання втраті робочих місць, пов'язаних зі змінами в економічному плані. Таким чином, ЄСФ спрямований на підвищення рівня кваліфікації, професійності працівників, тоді як Пенсійний фонд спрямований більше на виплати та фінансування [3].

Щодо безпосереднього порівняння даних фондів, то доречно вказати на відмінності і, відповідно, виявити ті прогалини, що присутні у вітчизняній сфері, та, провівши аналіз, надати висновки.

По-перше, ЄСФ спрямований на підвищення рівня кваліфікації працівників, надавши їм можливість таким чином забезпечити власний добробут та розпочати боротьбу з безробіттям. У свою чергу Пенсійний фонд організовує професійну підготовку та підвищення кваліфікації працівників Пенсійного фонду України, узагальнює та поширює прогресивні форми і методи роботи, спрямований на матеріальну, фінансову сферу, що забезпечує виплати громадянам, які безпосередньо є суб'єктами трудового права.

По-друге, ЄСФ спрямовує свою діяльність на забезпечення рівних можливостей доступу до відповідних професій. Пенсійний фонд підтримує міжнародну політику щодо доступності відповідних професій.

По-третє, ЄСФ спрямовує свою діяльність, що пов'язана з боротьбою з безробіттям, підвищенням кваліфікації трудових ресурсів, на забезпечення якісного життя працівникам у пенсійний період, усунення глобальних проблем трудових відносин. Пенсійний фонд спрямовує свою роботу виключно на реалізацію політики держави у сфері фінансового забезпечення [5].

Цікавим є те, що діяльність соціальних фондів у різних країнах Європи теж є досить різною. Наприклад, Німеччина, Франція та Велика Британія мають специфічне регулювання такого питання.

Модель пенсійної системи, що склалася в Німеччині, характерна також для Австрії, Італії, Франції й більшості інших країн Західної Європи. Пенсійна система в Німеччині почала складатися в XIX ст. Спочатку вона містила в собі тільки державне страхування, але після другої світової війни доповнилася недержавним пенсійним забезпеченням.

Державна пенсія в Німеччині побудована за солідарним принципом і залежить від рівня зарплати й виробничого стажу. Працівник і роботодавець відраховують у державний пенсійний фонд однаковий відсоток, що в сумі становить 19,4 % від фонду оплати праці. Уже сьогодні цих коштів бракує, щоб виплатити пенсію всім пенсіонерам, і частину, якої не вистачає, доплачує держава з інших джерел. У цілому існують чотири обов'язкових системи державно-організаційного забезпечення:

– пенсійне страхування для працівників і деяких категорій самозайнятого населення (наприклад, діячі мистецтва, ремісники);

– пенсійне забезпечення державних службовців;

– допомога по старості для фермерів і членів їхніх родин;

– пенсійне забезпечення для так званих «осіб вільних професій» (лікарі, аптекарі, ветеринари, архітектори, адвокати, нотаріуси тощо).

Одним із видів недержавної пенсії, яку можуть отримувати громадяни Німеччини, є виробнича пенсія. Одержати її можуть працівники великих підприємств, якщо на підприємстві створена пенсійна каса за домовленістю між профспілкою й адміністрацією.

Таким чином, пенсійна система Німеччини посідає за своєю ефективністю 2-ге місце у Європі та є передовою у світі, оскільки вона максимально спрямована на забезпечення добробуду працівників.

Цікавими елементами є трудовий стаж, а також вік працюючих. У країнах Європи пенсійний вік загалом становить 65 років, а у Німеччині чверть населення – старші 65 років.

До того ж у Німеччині діє такий особливий вид пенсії, як недержавна. Ці виплати є такими, що є і предметом спадкового права, тобто особа, може заповісти своїм дружині, чоловіку, неповнолітнім дітям виплату своєї недержавної пенсії після її смерті, а якщо ця пенсія є приватною, то особа може розпорядитися нею абсолютно у довільному порядку, а саме може заповідати, передавати її кому завгодно.

У Франції діє складна система внесків та доходів до пенсійних фондів. До того ж Франція розробила досить складну модель саме страхових внесків. Як показує практика, то в цій країні спостерігається підвищення рівня соціального захисту [5].

Висновки

В Україні порівняно з країнами Європи та фондом міжнародного рівня Пенсійний фонд діє досить вузько. На мою думку, це є не зовсім правильно, оскільки діяльність такого фонду має охоплювати досить багато інтересів. До того ж вважається доцільним приділити більшу увагу соціальному захисту населення, зокрема тим відносинам, що виникають у процесі страхової діяльності.

У країнах Європи максимальна увага приділена гарантіям. Тому в Україні має бути

Стаття посвячена правовому аналізу пенсійного забезпечення як складової пенсійної системи в Україні. Проаналізовані різниця в діяльності Європейського Соціального Фонду і Пенсійного Фонду України, пропонується впровадження і удосконалення соціальних гарантій як показателя благосостояння населення.

Ключевые слова: пенсійне забезпечення, средства, міжнародні стандарти, Європейський Союз, Пенсійний фонд, соціальні гарантії.

The article is devoted to legal analysis of pension provision as a component of the pension system in Ukraine. Analyzed the differences in the activities of the European Social Fund and the Pension Fund of Ukraine proposed the establishment and improvement of social guarantees as an indicator of welfare.

Key words: pension system, money, international standards, European Union, pension fund, social guarantees.

впроваджена певна структурована система забезпечення соціальних гарантій.

Неможливо не зазначити те, що в Україні й досі діють елементи радянської системи, тому доцільно відмовитися від них та почати модернізаційні процеси внутрішнього характеру у Пенсійному фонді, а також наближати соціальні міжнародні стандарти та впроваджувати їх у національну систему.

У результаті вивчення показників, статистичних даних стає зрозумілим, що українська система пенсійного забезпечення має «ноту» радянської системи, і це пов'язано з історичними витоками.

Доцільно також зазначити, що проблемою Пенсійного фонду є і фінансування. Проблема такого характеру може вирішитися виключно за підтримки влади в Україні, а тому питання соціального захисту населення, пенсійного забезпечення має виходити на передній план, тому що добробут громадян є основою для нормального функціонування держави.

Слід звернути увагу на те, що міжнародні стандарти, які охоплюють питання соціального забезпечення та пенсійного забезпечення, безпосередньо пов'язані з розгалуженою системою гарантій.

Тому, на мою думку, досить дієвим є впровадження Пенсійним фондом гарантій, що забезпечать адекватне та нормальне життя громадян. Безперечно, слід тісніше співпрацювати з міжнародними організаціями, впроваджувати міжнародні стандарти на прикладі провідних європейських держав, таких як Німеччина та Франція [3].

Список використаних джерел:

1. Вазилевич В. Д. Державні фінанси : навчальний посібник / В. Д. Вазилевич, Л. О. Баластрик. – К.: Атіка, 2002.
2. Єрмошенко М. М. Фінансова безпека держави / М. М. Єрмошенко. – К., 2001. – 309 с.
3. Лісовенко В. Теорія і практика використання інституту державних гарантій / В. Лісовенко // Вісник НБУ. – 1999. – Грудень. – С. 30–32.
4. Королевська Н. К. Стара нова пенсійна реформа / Н. К. Королевська // Економічна правда. – 2011. – № 6. – С. 19.
5. Мак Таггарт Г. Підвищення пенсійного віку: «за» і «проти» / Грег МакТаггарт // Суспільство і соціальна політика. – 2010. – № 4. – С. 63.